

La pell, la polpa i el pinyol

Una introducció a la poesia d'Antoni Tàpies Barba

I.

Ara fa una mica més d'un any, vaig llegir i comentar per al setmanari *La República* el darrer llibre de poemes d'Antoni Tàpies Barba (Barcelona, 1956), intítulat *El faedor de reis*. L'obra, del 2022, tenia l'aire inequívoc d'una represa lírica: la que la precedia, *L'escrivent*, havia aparegut el 1999! En l'endemig, s'havien escolat, doncs, vint-i-tres anys sense cap notícia d'un dels poetes destacats dels setanta, si considerem la dècada en què, essent molt jove, el nostre autor va començar a donar a conèixer els seus poemes.

En aquella crítica d'urgència, subratllava alguns dels temes que han anat caracteritzant la veu d'aquest barceloní que va estudiar la carrera de medicina i que s'ha dedicat, professionalment, al món de l'art. Entre aquests temes, un dels més recurrents ha estat sempre el del llenguatge. En el meu paper de premsa, apuntava: "Tàpies Barba concilia l'esperit presocràtic amb el romanticisme alemany; la seva és una poesia del cant (o del càntic): «Un poema es desfà en paraules / si el càntic no ressona / més enllà de la nostra il·luminació.» Sembla aspirar a una realitat abstracta, composta, això sí, a partir de la terregada de la vida considerada. Observador d'estrelles, certament, com diu en un dels poemes. Però també de qui observa les estrelles.

El poeta és ell mateix i l'altre". El llibre *L'escrivent* (1999) ens forneix l'exemple més clar d'això que acabo de dir.

Arran d'aquell article, vaig sentir la necessitat de contribuir, en la mesura de les meves possibilitats, a fer justícia a una obra singular i original, rica d'accents, formada per vuit títols independents. A poc a poc se'm va imposar la idea d'elaborar-ne una antologia, una tria consistent i representativa que permetés, al lector d'ara mateix, apreuar la poesia de l'autor, considerar-ne els diversos estrats. Gaudir-ne, al cap i a l'últim. El que segueix, doncs, és un convit a la lectura de la poesia d'Antoni Tàpies Barba. Agraïxo al mateix poeta les facilitats que m'ha donat per dur a terme aquest treball i a l'editora (i també poeta) Àngels Marzo que es deixés convèncer entusiàsticament pel meu projecte.

II.

Amic de la colla de Llibres del Mall —aquella obra d'edició colossal, que, en la migradesa poètica dels nostres dies, ens sembla gairebé un miracle—, Antoni Tàpies Barba va publicar el seu primer llibre, *Siboc*, en aquest mateix segell, l'any 1973. Eren temps d'esperança, però, encara, de dificultats i suspicàcies. Hi havia en la societat un desig de modernitat, que contrastava amb unes estructures rovellades, encarcerades, producte de la ignomínia de quaranta anys de dictadura franquista. El *textualisme* feia forrolla entre molts dels poetes aplegats en el cercle dels

Pinyol-Bru de Sala-Marçal. Els del Mall, a banda les diverses propostes dels joves que integraven un catàleg divers i sòlid, van reivindicar i recuperar l'obra lírica de *clàssics* del moment, com Espriu, Brossa o Martí i Pol. O les traduccions de Marià Villangómez. Vicenç Altaió i Jaume Creus, també membres d'aquell nucli seminal del Mall i poetes que coincidien en el seu catàleg, proclamaven als quatre vents la singularitat de la veu poètica de Joan Vinyoli...

Siboc és una obra no gens negligible, producte d'aquells aires de festeig amb les avantguardes i amb allò que Brossa en diria —en el pròleg a *Dies d'aigües*, el tercer llibre del nostre autor— una “inversió del lirisme”. Hi ha una tendència al joc, a la dessacralització de la poesia. “Duc pols lunar a les celles”, diu l'autor en un dels poemes de *Siboc* aplegats en aquesta antologia, i és inevitable pensar en Foix i en les seves feraces especulacions oníriques. En el cas de Tàpies Barba, però, la preocupació diguem-ne cosmològica hi ha estat sempre. La nit —amb la seva panòplia d'estrelles i altres elements— forma el marc de moltes de les seves poesies (i no sols el marc, sinó que també pren part en la primera matèria d'un llibre, que és el títol: en dos títols, ben mirat).

Es tracta d'un llibre de joventut que, sorprenentment, aguanta molt bé. Potser perquè el jo que se'ns hi presenta es mostra obert a tot, ben al contrari d'un jo entotsolat. I ja, des d'aquesta primera campanada lírica, la qüestió de l'escriptura: transversal, vertebral de tota l'obra poètica del barceloní. Ho veiem en la

primera de les peces seleccionades, que fa una jocosa picada d'ullet als dos editors fundacionals del Mall:

La poesia és un fruit com la pruna
sucosa.
Atenció les dents!
No oblideu
que a dins hi ha un pinyol bru.

Sense pinyol, no hi ha conflicte. Justament la poesia de Tàpies Barba pretén, sovint, revelar allò que resta ocult, que no és evident als *senys corporals*, que diria Llull. Com si es proposés d'atènyer, només, la bellesa que amaga un pinyol de veritat. L'última poesia seleccionada pot semblar capriciosa, però no ho és gens. Es tracta, encara, d'un exercici metapoètic, que aplega el component de l'atzar que té tota creació humana i el de la devoció:

És tan gran l'afecte que tinc
al meu gos, que ara desitjaria
que ell fes aquest poema tot
imprimint les seves potes sobre
aquest paper blanc.

De passada, l'hipotètic *poema* escrit pel gos de l'autor —o, estrictament, *del jo* que ens confia aquestes paraules— no té una arrel tràgica com el poema que descrivia Gregor Samsa, vers a vers, movent-se (ja convertit en un insecte espaventable) per sobre de les parets blanques de l'habitació d'hotel on va patir la seva transcendental transformació.

Aquest llibre inicial també practicava l'art del cal·ligrama, el del desbordament del discurs poètic. I la tipografia hi feia un paper significant. Per tant, els poemes hi tenien una dimensió pictòrica.

Dos anys després, el d'esperança de 1975, Tàpies-Barba donava a la llum un llibret substanciós, *Les danses d'u*, molt diferent de l'anterior. El primer que hi crida l'atenció és l'acurada elaboració simbòlica: el felí, el falcó, el llop... No són animals innocus! L'ull és la “portella al mur del crani”. Però, sobretot, n'hi ha un, de símbol —un símbol de llarga tradició romàntica— que sobresurt per damunt de la resta. El de l'arbre:

Jo us dic que tot arbre és un déu.

L'arbre s'assembla a l'home. L'arbreda en què viu és el mirall de la societat. I aquest arbre pot desarrelar-se (tal vegada, avançar, com els de Vinyoli, *fòscament cap a la nit*) per mirar de penetrar el misteri del temps:

Arrabassat al bosc, he sostingut
una conversa amb l'aigua.

El jo es trasmuda en elements que n'intensifiquen la consciència. És una manera de treure el cap per sobre de la tanca, d'un límit que constreny:

¿Voleu més màgia que jo mateix,
que soc mirall i alhora gat?

Gat i, abans, com he anotat, felí, falcó, llop... però també l'esperver, el cuc, el gripau... Hi apareixen diversos animals, al

llarg d'aquest llibre, animals que ens preparen per a algun tipus de revelació transcendental. Mirall i gat alhora. Animals que, eventualment, canvien de forma. I aquí arribem a una qüestió nuclear: la del sentit. ¿Què és el que podem dir? ¿Què és el que, finalment, reeixim a dir?

Tot això que t'estic dient
pot tenir un significat molt relatiu.

En un conte titulat “Conversa amb l’home que resa”, Kafka admet, per mitjà del seu narrador: “Tinc ganes de veure les coses com són i no com se’m mostren.” No cal recordar que es tracta d’un neguit filosòfic antiquíssim, d’una gravetat absoluta. René Descartes davant la llar de foc. I Shakespeare, esclar. Tàpies Barba fa seu, també, aquest neguit:

No sabem fins a quin punt
som reals o aparences que un altre somia.

El següent títol és *Dies d'aigües* (1980), que va veure la llum en una bellíssima edició il·lustrada amb uns gravats del llibre *Le temple des muses*, editat a Amsterdam el 1773. I hi ha un canvi substancial respecte dels dos llibres precedents.

Es tracta d’un poema unitari, de caràcter més narratiu que els anteriors. El jo comença passejant per la ciutat i pensant. Sembla que ha patit una ruptura i que està afrontant el nou temps, el de l’absència. La reflexió constant sobre el temps és el baix continu d’aquests poemes. No ho deixarà de ser mai més, de fet.

A *La veu del vent* (1988), el *wanderer*, el caminant al·legòric, canvia en un home que pregunta. Aquí hi ha l'home i el seu desfici:

Jo soc el principi i la fi en mi mateix,
el qui era, el qui és i el qui ve.

Ja he insinuat que la poesia de Tàpies Barba té, en essència, una arrel simbòlica. I he destacat alguns dels símbols que el poeta havia encunyat fins aquest moment: el de l'arbre, posem per cas, que no deixarem de considerar al llarg dels llibres que vindran. El protagonista d'aquest nou títol és el vent: el desig de ser vent que hi manifesta el jo és paral·lel al de sentir-se alleugerit de consciència, alliberat. El vent tot ho governa, però hi ha l'home que li ofereix, encara, resistència.

El vent va deixar-te una empremta
entre el melic i el sexe,
com la passa segura de la llebre
damunt la neu verge.
Va baixar impetuós entre els arbres
per dir-nos qui era el més apte per estimar,

Els dos versos finals poden recordar Auden. El vent ha sembrat el paisatge de "petits insectes" que els amants van recollint "per recordar-nos sempre l'un de l'altre". La imatge és prodigiosa, i té una magnífica capacitat evocadora. Abans, el vent ha fet de jutge o de botxí. El poema significativament titulat "Dies d'aigua" és una delicada composició en què la natura prefigura l'oblit dels amants:

Els finestrons restaran tancats
així com les portes.
La molsa creixerà sobre les teules
i el rovell i la bardissa fixaran
les tanques i els panys per sempre.
Tot esdevindrà finalment desert
i només nosaltres esperarem
un batre d'ales o un lladruc,
asseguts aquí en silenci.

No hi ha consol: el jo es proposa de viure al marge del traüt del món, de l'espai potencialment obert a noves ferides:

Has de viure com vius,
com una fera amansida,
com una flor en un herbari.

Aquests poemes em recorden la poesia d'un autor com Thomas Hardy, aquella seva sàvia mirada escèptica, ben avinguda als canvis, als estralls indomtables de la naturalesa:

Quan la mà cruel de l'hivern ens estreny
i la natura es despulla del tot,
de la roca immortal,
del faig i de l'àlber,
i la llavor, sota terra, no tem
la nevada ni l'ullal de la rata,
tu i jo caminem en silenci
i el record de l'amor es dissol en l'absència.

En una altra poesia inclosa en aquest volum el jo es plany: “Així era el nostre amor en aquells dies llunyans.” La poesia n’ha servat el record. La flor classificada en l’herbari.

Dos anys més tard, el 1990, Tàpies Barba publica *El sedàs de la nit*. Llibre complex, que respon a una recerca cap a l’origen de la vida o el més amagat del cor: “Tens por de tu i de la teva memòria.” El jo torna a adquirir una figuració arbòria: “Ets la figura adusta d’un gran arbre.” En aquests versos, hi semblen ressonar Dante i Eliot: potser per l’alè metafísic d’aquest *sedàs*, en què la paraula —el cant: ja ho hem vist, un dels temes habituals en la poesia de l’autor— redimeix aquesta figura arbrada que és l’home.

Hi ha, en aquest bell llibre, un moviment oscil·latori que va de la unitat a la diversitat. I al cor d’aquest misteri de la recerca que anunciava, la memòria del camp i l’experiència amorosa de la primera joventut. L’oferiment de l’ésser a la llum i la transmutació, a la nit, “sota la llum blavosa dels astres”, de totes aquestes experiències en cant:

És a la nit, en la calma nocturna,
quan la tendra llavor de la paraula
germina i es prepara per la vida
absorbint l’aigua des de la fondària
per no deixar-se tòrcer per un món tan hostil.

Absorbir l’aigua des de la fondària, és així que creix, pletòric, el fruit de la poesia: pinyol secret, polpa gustosa, pell lluent de

llum. La nit esdevé, més que mai, l'espai de la creació i de la confrontació:

És a la nit quan l'embolcall obscur
iguala totes les coses amb l'ombra,
i el silenci s'estén damunt tota la plana
com un vel transparent
que sols esquinça el xiscle solitari de l'òliba.

La mateixa nit, la nit ubiqua, que és “la llarga fosca dels amants”
en què

la blancor dels seus cossos contrasta
amb el seu ròssec obscur, com la neu
clapejada per l'ombra del congost
quan la llum de la lluna assoleix les carenes.

El sedàs de la nit és un llibre d'una gran puixança lírica, en què l'autor sembla haver aconseguit la màxima depuració del seu llenguatge, de la seva veu: entre la idealitat d'aquella “llum blavosa dels astres” i la realitat encesa que la llum del sol revela arran de terra.

Matèria dels astres (1992) és una obra diferent, que comença assajant la forma clàssica del sonet per donar forma a unes idees, a unes intuïcions, que resultaran familiars al lector de la poesia de Tàpies Barba. I així, en els dos tercets que transcriu aquí sota —que es refereixen a un “gran ocell que entra a la llum”—, hi trobem l'afany d'absolut i de transcendència del coneixement, que poden dur la memòria de Maragall:

No sent en ell fretura d'aliment
ni d'abric, a redós de la glaçada
nit hivernal, i sols la gran alçada

als cimadals nevats del pensament
li dona al món que veu més gran volada
i el so de la paraula tan buscada.

Són uns versos que donen compte de l'esperit romàntic amb què tan sovint se'ns presenta aquesta obra, que aspira a coronar els “cimadals nevats del pensament” (*il·luminar-se d'immens*, per parafrasejar el cèlebre vers d'Ungaretti). En aquests cimadals, llegim en una altra poesia, “la paraula lluu amb un esclat de neu”, bé que, al cap i a l'últim, i potser és per això mateix que el poeta no renuncia mai a l'exercici d'escriure —i, doncs, d'explorar—:

La paraula s'allarga i mai no aconsegueix
el sentit veritable, l'únic sentit possible,
allò que fora compartit,
secretament, per mi i pel silenci.

Sempre, per tant, la comesa de la paraula, que és la voluntat i el zel màxim de la poesia. Una paraula que s'allarga —s'*artitza*: va més enllà de l'ús comú, designatiu, referencial— amb el desig d'atènyer el “sentit veritable” (que queda, sempre, lluny de nosaltres: inabastable). Tornem a trobar els símbols de l'arbre i del vent, i, al capdavall, el correctiu implacable de la mort:

L'aigua esborra les traces del camí,
tot ha estat envaït per l'argelaga,
i el món dels morts respira cada cop
més a prop nostre, i més profundament.

L'escrivent (1999) és un dels meus llibres predilectes de l'autor barceloní: els breus poemes en prosa que el componen són d'una gravetat que contrasta amb la formulació tan senzilla, tan a tocar de l'aforisme:

Reps la paraula quan el cos s'orienta cap a una fracció concreta de l'espai, cap a un punt de foscó en la immensa volta celeste. Reps la paraula com un estigma, com un senyal de complaença en la visió. Bellíssima nit bressolada pel vent. Bellíssima fronda que conforma les capçades de fina seda gemmada. Plenitud absoluta encerclant el silenci. Paraula sola, dejecció abandonada del pensament que es deslliura.

Ja en aquesta primera composició, hi és tot: el neguit de l'expressió poètica, enmig d'un paisatge en què la nit i el bosc ocupen l'espai, en què el vent no es descuida de bressar. Però el que més m'admira d'aquests versos és l'ambivalent caracterització de la paraula, que és, alhora, estigma i senyal de complaença en la visió.

Per mitjà de la figura de l'escrivent, el qui fa possible l'escriptura —l'artífex de la creació—, l'obra va aprofundint en el paral·lel entre la gènesi i el cicle de la vida, d'una banda, i el mateix acte d'escriure, de l'altra. I, de tant en tant, copsa un besllum de l'eternitat:

Veus la immensitat d'un instant a l'ombra clivellada dels plàtans.
Sents la plenitud de la vida expandint-se en l'aire, com un perfum
delicadíssim de paraules.

Sempre, però, la paraula en el cor d'aquesta poesia: palanca de la seva expressió, raó última de la seva composició. I la tensió màxima d'un llenguatge que és, ell mateix, un prodigi de claredat i de fondària:

Sents el fred que lentament penetra la foscor i una línia de llum s'escapa de la porcellana pàl·lida del cos. Sents el deseiximent dels sentits com una dissolució de la vida en la cera líquida del temps. Als límits de la vista albires els edificis que mouen les anques sinuoses. Més enllà, praderies i boscos són banyats pels raigs delicats del sol que ja declina.

I hi ha, finalment, en aquests poemes en prosa, una recerca d'allò que Vinyoli en va dir *les deus*: això és, l'impuls primigeni, creador i genèsic. Després de sentir “el deseiximent dels sentits com una dissolució de la vida en la cera líquida del temps”,

T'endinses en l'estreta i fosca cavorca/matriu de la Terra fins a tocar l'aigua/vida fresca de la font. Escoltes la paraula de llum desarrelada, el lotus blanc que sura a la deriva en l'aquosa i virginal superfície. Retornes a la llum i un sol tardoral escalfa les savines i escampa un lleu perfum de ginebró.

En aquest esforç òrfic de retorn a la font prístina, la “paraula de llum desarrelada” està reservada, com un tresor inoït, al recercador constant. De vegades, però, en una altra mena de foscor, i en la convivència de l'àngel, les paraules plouen:

En l'obscuritat impenetrable, estrenys la mà cristal·lina de l'àngel que s'estén des del buit. I les paraules van caient, com engrunes de terra. Paraules damunt paraules, sediments del record.

El faedor de reis (2022) és, fins al moment, l'últim llibre de poemes publicat per Tàpies Barba. Ja he fet notar els vint-i-tres anys que s'han escolat des de l'anterior, bé que aquest nou títol recull poesies antigues: de fet, la més reculada compta vint-i-sis anys! La majoria han estat escrites en la primera dècada dels dos mil i, sobretot, en la segona. Fixem-nos en la titulada "A primera vista", que comença així: "A primera vista semblaven roques." El fet mateix de l'observació ja apunta en aquest primer vers, però l'objecte observat no és clar: "Des d'aquella distància es confonia tot / en una massa grisa d'origen natural." Hi ha dos caminants —de bell nou, la figura romàntica del *wanderer*. Dos caminants que, en la llunyania, albiren alguna cosa que no acaben de distingir: "Vàrem sentir una mena d'encís / com si suréssim en l'obscuritat." Els versos fan referència al mateix procés de la composició, a l'exploració poètica: "era difícil distingir cap cosa, / l'origen mineral o animal".

A mi, aquest em sembla un llibre d'una profunda serenitat. La tardor hi fa sentir el seu pes, hi projecta la seva ombra (la cursiva és meva):

El cel retruny damunt la nostra edat incerta
i *allò que ens estremia*,
com fulles vacil·lants al capdamunt de l'arbre,
ens amanyaga ara amb dolça mà materna.

“Tot doncs s’erosiona”, llegim en una altra poesia. Queden, però, les paraules:

Paraules que t’indiquen
encara que ets tu qui parla.

La tardor, vista des del record de l’estiu. La revelació en allò més immediat:

I unes petites dents, entre llavis alegres,
deixaran el seu traç
damunt la pell sedosa d’una fruita.
Serà el record precís
d’aquest llarguíssim estiu que s’acaba.

I una mica més endavant:

Deixarem que la vida senzilla de les coses
sigui des d’ara la norma i costum.

És una poesia de la saviesa. Davant la nit (“Som tu i jo sols, davant la nit que s’esmicola”), el poeta ens recomana que

Siguem pacients com la ceguesa
en l’observança de l’obscuritat.

El desig d’aquest llegidor és que Antoni Tàpies-Barba ens continuï fornint paraules perquè no deixem de veure’ns-hi en la foscor. Tant de bo aquesta antologia serveixi a més d’un lector per endinsar-se en el món ric i fondo d’una obra lírica que es va construint a poc a poc, i que rep el benefici dels anys i de l’experiència, reflex de la bellesa i de la veritat.

JORDI LLAVINA

El pinyol bru de la poesia

La poesia és un fruit com la pruna
sucosa.

Atenció les dents!

No oblideu
que a dins hi ha un pinyol bru.

Un núvol immens
o un miler de núvols

u cobreix el cel

n

l

l

a

m

p

e

c

t

r

a

v

e

s

s

a

l'

e

s

p

a

i

Jo jec aquí i observo els ocells que dansen tot obrint les ales

Escolta el &DRING&
d'aquests

BO CI NS
eMMirallats

a la plaça!
Es creuen

O
C
ELLS E
N
G

A

B

I

A

T

S

A la nit.

Enfileu l'agulla —una—

i cosiu-me la LLUNA)))

AL CLATELL

Ara vinc
amb corones
aïrades,
ara vinc de pedres
ben ple per la
riba.

Decanteu-vos!

Cerqueu el sarró!

Duc

pols

lunar

a

les

celles!

© del text: Antoni Tàpies Barba, 2023
© de la selecció i el pròleg: Jordi Llavina, 2023
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S.L, 2023
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: desembre de 2023
ISBN: 978-84-1303-510-9
DL: L 881-2023
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S.L
www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.